

ARGUMENTLASHDA MAQOLLARNING QO'LLANILISHI

Amirova SHaxnoza Eshali qizi
O'zMu Xorijiy filologiya fakulteti
Fransuz tili filologiyasi 2-kurs magistri
Ea-mail: SHaxnozaamirova7@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada argumentlashda maqollarning qo'llanilishi atroflicha o'rganiladi. Shuningdek maqollar til birligi sifatida tafsiflanadi va argumentatsiya muammosi va yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: argumentatsiya, mantiq, ritorika, falsafiy, lingvistik.

Аннотация

В данной статье подробно изучается использование пословиц в аргументации. Также описываются пословицы как языковая единица, рассматриваются проблемы и направления аргументации.

Ключевые слова: аргументация, логика, риторика, философский, лингвистический.

Annotation

In this article, the use of proverbs in argumentation is studied in detail. Also, proverbs are described as a language unit, and problems and direction of argumentation are introduced.

Key words: argumentation, logic, rhetoric, philosophical, linguistic.

Keyinchalik argumentatsiya nazariyasining tadqiqot ob'ektiga aylangan hodisa ushbu nazariya alohida fan sifatida shakllanishidan ancha oldin o'rganilgan. Argumentatsiya muammosi ko'plab falsafiy maktablar tomonidan ko'rib chiqiladi va hozirgi vaqtda argumentatsiya fanlararo tadqiqot ob'ekti bo'lib, bir nechta o'zaro bog'liq fanlarning bo'limi sifatida namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, argumentatsiya nazariyasining quyidagi yo'nalishlari ajralib turadi:

- falsafiy (G.A. Brutyan, A.P. Alekseev va boshqalar);
- mantiqiy (G.I. Ruzavin, Yu.V. Ivlev va boshqalar);
- ritorik (X. Perelman, L. Olbrechts - Tyteka, A.A. Ivin va boshqalar);
- lingvistik (O.Dukrot, J.Anskombre, A.N.Baranov va boshqalar).

Tadqiqotchi N.S. Zalenskaya o'zining "Argumentatsiya nazariyasining shakllanishi va rivojlanishi" maqolasida argumentatsiya nazaryasi falsafiy yo'nalishining paydo bo'lishi uchun zarur shart-sharoitlar miloddan avvalgi VI asrda

kuzatilganligini isbotlaydi.¹ Ushbu muallifning ta'kidlashicha, falsafa rivojlanishining deyarli barcha bosqichlarida ko'tarilgan argumentatsiya masalalari hozirgi vaqtda dolzarbdir, chunki argumentatsiyaning falsafiy ta'rifi yagona yondashuvning yo'qligi muammosi saqlanib qolmoqda² Bu fakt falsafa bilim sohasi ekanligidan dalolat beradi, unda argumentatsiya masalasi birinchi marta ilmiy muammo sifatida shakllantirilgan. Argumentatsiya maktabi G.A. Brutiana glasnost davrida tashkil etilgan, ya'ni olib borilayotgan tadqiqotlar doirasida xalqaro hamkorlik qilish mumkin bo'lgan bir paytda. Bu hamkorlik Sovet Ittifoqi parchalanganidan keyin Gollandiya va Amerika tadqiqot guruhlari bilan hamkorlikda davom etdi, ularning eng ko'zga ko'ringan vakillari X. Perelman, E. Krabbe, F. Van Yemeren, R. Grootendorst edi.

Arman falsafiy akademiyasi (o'sha paytda Sevandagi falsafa akademiyasi) tashkil etilishining boshida ham tadqiqotchilar Z.Z. Ilatov va M.Yu. Slastenov G.A. Brutyan ning o'ziga xos yondashuvini va argumentatsiya muammolarini o'rganishini ta'kidlashdi. Maktabning o'ziga xos xususiyati bu masala bo'yicha barcha nuqtai nazarlarni qabul qilishdir [O'sha erda].

Ko'pgina G.A. Brutyan bilan hamkorlik qilgan xorijiy olimlar, argumentatsiya muammolariga turli va hatto qarama-qarshi yondashuvlar tarafdorlari bo'lib, ba'zan falsafiy tadqiqotlar doirasidan tashqariga chiqadilar. Masalan, Neorhetorik harakat asoschilari H. Perelman va L. Olbrehs-Tyteka³ argumentatsiyaning tinglovchilarga ta'sirining ritorik jihatlari va xususiyatlarini o'rganishadi. F. van Yemeren va R. Grootendorst argumentatsiyaning pragmatik jihatlari, uning maqbullik mezonlarini va auditoriyaga ta'sir qilish usullarini o'rganadi. F. van Yemeren va R. Grootendorst [o'sha yerda] tomonidan ishlab chiqilgan pragma-dialektik argumentatsiya usuli ritorika, mantiq, tilshunoslikda qo'llanilishi va shu tariqa fanlararo darajaga yetib boradi.

G.A Brutyan maktabining argumentatsiya muammolarini o'rganishga yondashuvi fanlararo tadqiqotlarining yanada rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. G.A. Brutyan maktabi argumentatsiya nazaryasini o'rganishga barcha yondashuvlarni yagona tizimga birlashtirgan va uning ko'plab fanlararo tushunchalarini rivojlantirishga hissa qo'shadigan bo'g'inga aylanadi.

Umuman olganda, argumentatsiya nazaryasini o'rganish fanlararo darajada taxminan 20-asrning o'rtalaridan boshlab amalga oshirila boshlandi. Mantiqiy, ritorik va lingvistik argumentatsiya nazaryasining paydo bo'lishi boshqa, ammo baribir

¹Заленская, Н.С. Становление и развитие теории аргументации/ Н.С. Заленская// Вестник ТюмГУ. – 2010. - № 5. - С. 233- 239.

²Заленская, Н.С. Становление и развитие теории аргументации/ Н.С. Заленская// Вестник ТюмГУ. – 2010. - № 5. - С. 233- 239.

³Еемерен, Ф.Х. ван, Гроотендорст, Р. Важнейшие концепции теории аргументации/ Ф.Х. ван Еемерен, Р. Гроотендорст; пер. с англ. Голубев С.Ю., Чахоян С.А., Гудкова К.В. / [А.И. Мигунов, научн. ред.]. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006. - 296 с.

falsafa, fanlar bilan bevosita bog'liq bo'lgan muayyan ilmiy tushunchalarning shakllanishidan dalolat beradi. Buning sababi shundaki, mantiq, ritorika va tilshunoslik, aksariyat fanlar singari, aynan falsafiy yo'nalishlarda paydo bo'lgan va ko'plab falsafiy maktablarning ajralmas qismi hisoblanadi. Shu munosabat bilan argumentatsiya nazaryasi tadqiqotining falsafiy, mantiqiy va ritorik tushunchalarini farqlash qiyin.

1974 yilda E. Benveniste "Tilshunoslik taraqqiyotiga nazar" maqolasida Benveniste, zamonaviy tilshunoslikning ko'pgina atamaları yunon falsafiy atamalariga asoslanganligini isbotladi⁴. Shu bilan birga, E. Benvenistening fikricha, tilga qiziqish qadimgi yunon faylasuflari davridan va 18-asrning oxirigacha. sof falsafiy edi. Falsafiy maktablar va yo'nalishlar vakillarini ontologiya masalalari qiziqitirdi, lekin tilning o'zi ishlaydigan tizim sifatida emas. Bu holat keyinchalik tilshunoslikning alohida fanga o'tishiga sabab bo'ldi. Argumentatsiya nazariyasi mantiq, ritorika va tilshunoslikda ishlab chiqilgan fanlararo tadqiqot sohasiga aylandi.

Biroq, argumentatsiya nazariyasini o'rganishga fanlararo yondashuv tadqiqot sohalari o'rtasidagi chegaralarni yo'q qilishga yordam berdi. Shu munosabat bilan, uning lingvistik, ritorik va mantiqiy tushunchalarini ajratish qiyin, chunki ularning ko'pchiligi bir-biri bilan bog'liq va ba'zi jihatlari bilan o'xshash, ammo baribir turli xil fanlar doirasida bir-birining davomidir.

Hozirgi vaqtda yo'nalishlarning predmeti argumentatsiya nazariyasini yagona tasnifi mavjud emas. Masalan, F. van Eemeren va R. Grootendorst o'zlarining "Argumentativ nazariyaning hal qiluvchi tushunchalari" asarida ritorika, mantiq va tilshunoslikda argumentatsiya nazariyasiga oid tadqiqotlarni tizimlashtirishni amalga oshirdi.⁵ Shu bilan birga, F.van Yemeren va R.Grootendorst tasnifida X.Perelman va L.Olbrexts-Tyteka kabi mualliflar neoretorik oqim vakillari, D.E.Bler va R.Jonsonlar ideologlar va norasmiy mantiqiy tendentsiya sifatida namoyon bo'ladi. Xuddi shu mualliflar E. Bart va E. Krabbeni mantiq va ritorika doirasida bahslashishda dialektik yondashuvni ishlab chiquvchilarga nisbat berishadi. Va faqat O.Dukrot va J.Anskombrening radikal argumentativizm tushunchasi F.van Yemeren va R.Grootendorst tomonidan lingvistik tadqiqotlar sifatida tasniflangan. Shu bilan birga, TA ning lingvistik jihatlarini rivojlantirishning zaruriy shartlari boshqa ilgari sanab o'tilgan tushunchalarda ham kuzatiladi.

X.Perelman va L.Olbrechts-Tytekaning neoretorik yo'nalishi doirasidagi argumentatsiya nazaryasi kontseptsiyasi argumentatsiya va auditoriya tushunchalariga asoslanadi. Bunday yondashuv tinglovchilarni ma'ruzachi tomonidan ilgari surilgan

⁴Бенвенист, Э. Взгляд на развитие лингвистики//Общая лингвистика. М., 1974 – С. 21-32. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/benvenist-74.htm> (дата обращения – 08.08.2015).

⁵Еемерен, Ф.Х. ван, Гроотендорст, Р. Важнейшие концепции теории аргументации/ Ф.Х. ван Еемерен, Р. Гроотендорст; пер. с англ. Голубев С.Ю., Чахоян С.А., Гудкова К.В. / [А.И. Мигунов, научн. ред.]. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006. - 296 с.

nuqtai nazarning haqiqiyligiga ishontirishga imkon beradigan muvaffaqiyatli argumentatsiya modellarini ishlab chiqishga imkon beradi. Shu bilan birga, ritorikaning oqilona xususiyatlari ishontirish vositasi sifatida hisobga olinadi⁶ Umuman olganda, neoretorika doirasidagi argumentatsiya nazaryasi tushunchasi ham ritorik, ham psixolingvistikdir.

Shunday qilib, R. Jonson va D.E. Bler argumentativ amaliyot uchun qimmatlidir, shuning uchun ularni o'rganish lingvistik, psixolingvistik va mantiqiy sohalarga tegishli bo'lishi mumkin.

Argumentatsiya nazaryasiga dialektik yondashuv tarafdorlari E. Bart va E. Krabbe argumentatsiyani tanqidiy munozarada kelishmovchiliklarni bartaraf etish vositasi deb hisoblaydilar. E. Bart va E. Krabbening fikricha, kelishmovchiliklarni bartaraf etish uchun ma'lum qoidalarga rioya qilish kerak, bu esa, o'z navbatida, ko'pchilik uchun maqbul bo'lishi kerak. "Axiomadan dialoggacha" kitobida tadqiqotchilar berilgan taxminlar va qoidalarga asoslanib, nuqtai nazarning ishonchliligini aniqlashga imkon beruvchi "rasmiy-dialektik" protsedurani tavsiflaydilar.⁷

Keyinchalik "Formal-dialektik tizimlar va ulardan argumentatsiyada foydalanish" asarida E. Krabbe D. Uolton bilan hamkorlikda rasmiy dialektik tizimlarning tasnifi va qiyosiy tahlilini taqdim etadi.⁸ Shulardan kelib chiqib, argumentatsiya nazaryasiga dialektik yondashish mafkurachilarining tadqiqotlarini ritorik va mantiqiy deb tasniflash mumkin.

F.H. van Eemeren va R. Grootendorst "Munozarali muhokamalarda nutq aktlari" monografiyasida argumentatsiyaning pragma-dialektik nazariyasini ishlab chiqadi. Argumentatsiya nazariyasiga pragma-dialektik yondashuv argumentativ nutqda ritorikaning oqilona xususiyatlarini aniqlash va qo'llashga qaratilgan. Biroq uni amalga oshirish jarayonida F.X. van Yemeren va R. Grootendorst ular bilan o'zaro bog'langan rasmiy mezonga murojaat qilmasdan, faqat argumentning pragmatik tomonlarini hisobga oladi.

Keyinchalik F.X. van Yemeren va P.Xoltlosserlar «Argumentativ nutqda strategik manevr» maqolasida nutq tahlilining pragma-dialektik usulida ritorika elementlaridan foydalanadilar. Pragma-dialektik usulning mohiyati shundan iboratki, kelishmovchiliklarni bartaraf etishning dialektik jarayonining har qanday bosqichida

⁶Еемерен, Ф.Х. ван, Гроотендорст, Р. Важнейшие концепции теории аргументации/ Ф.Х. ван Еемерен, Р. Гроотендорст; пер. с англ. Голубев С.Ю., Чахоян С.А., Гудкова К.В. / [А.И. Мигунов, научн. ред.]. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006. - 296 с.

⁷ Barth, E.M., Krabbe, E.C.W. From Axiom to dialogue. A Philosophical study of logics and argumentation. - Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1982. - 337 p

⁸Walton, D., Gordon, T.F. How to Formalize Informal Logic. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.dougwalton.ca/papers%20in%20pdf/13OSSA.pdf> (дата обращения: 12.08.2015).

doimo u yoki bu ritorik konsensus maqsad mavjud bo'lib, unga erishish keyinchalik raqibga va ma'lum bir tezis tarafdoriga erishishga imkon beradi..

F.H. van Yemeren va P. Houtlosser har bir dialektik bosqichda qo'llaniladigan strategik manevr usullariga murojaat qilganda, matn yoki muhokamani eng to'liq qayta qurishni amalga oshirish mumkin deb hisoblaydi. F.X. tomonidan tadqiqotning xususiyatlarini hisobga olgan holda van Yemeren va P. Houtlosser tomonidan ritorik, mantiqiy va psixolingvistik deb tasniflanishi mumkin.

Argumentatsiya nazariyasining lingvistik jihati fransuz tadqiqotchilari O.Dukrot va J.Anskombrelarning radikal argumentativizm konsepsiyasi doirasida ishlab chiqilmoqda. Kontseptsiya nomining o'zi uning mohiyatini - tilning barcha hodisalarini argumentatsiya uchun zarur shartlar sifatida idrok etishni aks ettiradi. O.Dukrot va J.-C.Anskombre fikricha, tilning har qanday hodisasi o'zining yakuniy maqsadi sifatida argumentatsiyani muvaffaqiyatli amalga oshirishdan iborat⁹ J. - C. Anskombre va O. Dukrotlar birinchi marta argumentatsiya muammosiga lingvistik yondashuvni qo'llaydilar. Tadqiqotchilar o'quvchi yoki tinglovchini xulosaga olib keladigan barcha bayonotlar bahsli xarakterga ega degan xulosaga kelishadi. O.Dukrot va J.-C.Anskombre dastlab "argumentativ bog'lovchilar" ya'ni bayonotga argumentativ kuch va yo'nalish berishga qodir bo'lgan so'zlar ("chunki", "chunki", "shunga qaramay", "ko'proq", "kam emas", "qiyin", "shuning uchun" va hokazo)mavjudligini e'lon qildilar. [o'sha erda. ., p. 5].

Mahalliy tilshunoslar orasida A.N. Baranov. Argumentatsiya nazariyasining lingvistik jihatlarini o'rganadi. Ushbu dissertatsiya tadqiqotida argumentativ dialogning asosiy komponentlarini, uning semantik, sintaktik va pragmatik xususiyatlarini, argumentatsiyadagi lingvistik va kognitiv hodisalarni tavsiflaydi va o'rganishga kognitiv yondashuvni amalga oshiradi.¹⁰

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ¹Заленская, Н.С. Становление и развитие теории аргументации/ Н.С. Заленская// Вестник ТюмГУ. – 2010. - № 5. - С. 233- 239.
2. ¹Заленская, Н.С. Становление и развитие теории аргументации/ Н.С. Заленская// Вестник ТюмГУ. – 2010. - № 5. - С. 233- 239.
3. ¹ Еемеерен, Ф.Х. ван, Гроотендорст, Р. Важнейшие концепции теории аргументации/ Ф.Х. ван Еемеерен, Р. Гроотендорст; пер. с англ. Голубев С.Ю., Чахоян С.А., Гудкова К.В. / [А.И. Мигунов, научн. ред.]. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006. - 296 с.

⁹ Anscombe, J.C., Ducrot, O. L'argumentation dans la langue / Langages. – 1976. - Vol.7. - №42. - P. 5 - 27.

¹⁰ Баранов, А.Н. Лингвистическая теория аргументации. Когнитивный подход: автореф. дис. докт. филол. наук: спец. 10.02.01.; 10.02.19/ Баранов Анатолий Николаевич. – М., 1990. - 378 с.

4. ¹Бенвенист, Э. Взгляд на развитие лингвистики//Общая лингвистика. М., 1974 – С. 21-32. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/benvenist-74.htm> (дата обращения – 08.08.2015).
5. ¹ Еемеерен, Ф.Х. ван, Гроотендорст, Р. Важнейшие концепции теории аргументации/ Ф.Х. ван Еемеерен, Р. Гроотендорст; пер. с англ. Голубев С.Ю., Чахоян С.А., Гудкова К.В. / [А.И. Мигунов, научн. ред.]. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006. - 296 с.
6. ¹Еемеерен, Ф.Х. ван, Гроотендорст, Р. Важнейшие концепции теории аргументации/ Ф.Х. ван Еемеерен, Р. Гроотендорст; пер. с англ. Голубев С.Ю., Чахоян С.А., Гудкова К.В. / [А.И. Мигунов, научн. ред.]. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006. - 296 с.
7. ¹ Barth, E.M., Krabbe, E.C.W. From Axiom to dialogue. A Philosophical study of logics and argumentation. - Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1982. - 337 p
8. ¹Walton, D., Gordon, T.F. How to Formalize Informal Logic. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.dougwalton.ca/papers%20in%20pdf/13OSSA.pdf> (дата обращения: 12.08.2015).
9. ¹ Anscombe, J.C., Ducrot, O. L'argumentation dans la langue / Langages. – 1976. - Vol.7. - №42. - P. 5 - 27.
10. ¹ Баранов, А.Н. Лингвистическая теория аргументации. Когнитивный подход: автореф. дис. докт. филол. наук: спец. 10.02.01.; 10.02.19/ Баранов Анатолий Николаевич. – М., 1990. - 378 с.